

*Слободан Антонић**

О „ДЕБРИСЕЛИЗАЦИЈИ“ БИРАЧА: ЕВРОСКЕПТИЦИЗАМ У ЈАВНОМ МНЕЊУ СРБИЈЕ**

Сажетак

У првом делу рада износе се главни евроскептички аргументи присутни у јавном мњењу Србије и описује транзиција појединих српских странака ка евроскептицизму. У другом делу рада указује се на тренд (2007-2013) опадања евроентузијазма (са 72 на 46 посто), односно пораста евроскептицизма (са 21 на 39 посто, као и неодлучности, са 7 на 15 посто). Међутим, тај тренд се не види по саставу скупштине, где 93 посто места заузимају евроентузијастичке странке. Овај парадокс се разматра у трећем делу рада, где се показује да највеће заслуге за овај раскорак припада владајућим странкама, СНС и СПС, чија руководства воде чврсту пробриселску политику, иако су њихови гласачи изразито амбивалентни. Хоће ли се наведени тренд и у будућности наставити, по аутору ће зависити од политичке конјунктуре, а првенствено од исхода садашњих преговора Београда и Брисела (одн. Приштине) о решавању косовског питања.

* Филозофски факултет, Београд

** Овај чланак је део резултата пишевог рада на пројекту „Изазови нове друштвене интеграције у Србији: концепти и актери“, бр. 179035, који се ради на Институту за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, уз новчану помоћ Министарства за науку Републике Србије.

Кључне речи: регионална интеграција, демократија, суверенитет, елите, јавно мњење.

Евроскептичка аргументација у јавном мњењу Србије

У нашем јавном мњењу, премда још увек изван главних медија и поглавито у научној и интернет публицистици, присутна је све истанчанија аргументација против уласка Србије у ЕУ. Пошто сам ту аргументацију већ исцрпно анализирао у књизи *Лоша бесконачност* (Антонић, 2012б: 143-195), овде ћу само резимирати главне евроскептичке¹ аргументе.

1. ЕУ више нема намеру да се шири, бар у догледно време, па је попуштање Србије по било ком важнијем питању, само да би се у ЕУ ушло, узалудан посао (Јовановић, 2007; Самарџић, 2011);
2. и кад би у ЕУ било озбиљне намере да се прими Србија, нема шансе да Србија уђе у ЕУ а да не призна сецесију Косова (Антонић, 2008б; Вукадиновић, 2008; Мијатовић, 2009);
3. у ЕУ нема демократије, поделе и равнотеже власти, већ главне одлуке доносе неизабрани моћници (Љепојевић, 2009; Вукићевић, 2009; Антонић, 2008а; Павловић, 2011; Ракић, 2010);
4. ЕУ је скупа и крајње бирократизована и корумпирана супердржава (Мировић, 2008; Вукићевић 2010а и 2010б);
5. у Србији само политичка класа има праву добит од евроинтеграција, док обични грађани имају мало користи од евроентузијастичких мантри (Ћирјаковић, 2008; Самарџић, 2011);
6. улазак у ЕУ новопридошлим земљама више економски штети, него користи (Мировић, 2008; Вукадиновић, 2011; Антонић, 2010);
7. ЕУ, под вођством САД, води јасну и дугорочну антируску политику, па би Србија учлањењем у ЕУ кад-

1 Евроскептицизам у овом чланку користим у значењу које му даје и Кристофер Флуд, то јест као исказивање неповерења према Европској унији и одбијање интеграције у њу (Flood, 2002: 73).

тад морала учествовати у сукобу са Русијом (Милошевић, 2011);

8. у ЕУ-естаблишменту постоји култур-расистичка нетрпељивост према Словенима и Балканцима, а посебно према онима који су и једно и друго (Ивановић, 2008; Кнежевић, 2008).

Тиме је у Србији развијена потпуна палета евроскептичке аргументације, која укључује како политичку, тако и економску страну евроскептицизма (по Луберс-Шиперсовом одређењу; Lubbers and Sheepers, 2005), односно идеолошки, утилитаристички, суверенистички (Sovereignty-based euroscepticism), те принципијелни евроскептицизам (по класификацији Соренсенове; Sorensen, 2005; види опширније Ефтимовски, 2012).

Током 2011. завршена је и транзиција Демократске странке Србије (ДСС) и Српске радикалне странке (СРС) у евроскептичке странке (види: Антонић, 2012а: 110-112)², а у 2012. је афирмисана и нова евроскептичка странка – Двери. Данас пак све ове странке испољавају „тврди евроскептицизам“ (по Тагарт-Сербијаковој класификацији политичких странака; Taggart and Szczerbiak, 2008), због чега се могу сврстати у несумњиве „европротивнике“ (Eurorejects; термин Копецког и Мада; Korescky and Mudde, 2002).

Дуга транзиција ДСС и СРС ка евроскептицизму може се објаснити пре свега жељом ових странака да не одбију од себе већинско јавног мњење које је било евроентузијастичко (видети наредни одељак). Не желећи да иду против већине, политичари су избегавали да се отворено изјасне као евроскептици. Са друге стране, пошто је евроентузијазам, све до 2011, био готово једини став присутан на јавној сцени, већина грађана се по инерцији и даље изјашњавала за улазак у ЕУ.

2 Још 2009, као што је то с чуђењем запазио Вукадиновић (2009), у српском парламенту је било странака које су се отворено залагале да Србија призна сецесију Косова, али није било странака, чак ни међу најжешћом опозицијом, које би се отворено противиле уласку Србије у ЕУ. Чак ни СРС (у то време је имала 57 посланика) није тада начелно имала ништа против приступа Србије у ЕУ, „само да то буде под достојанственим условима“. ДСС је све до средине 2011. године, сматрала је да Србија треба да уђе у ЕУ. Једино што је ДСС тражио било је да се претходно „разјаснимо са нашим европским пријатељима око тога у којим границама виде и признају Србију“.

Тако је постојао особени *circulus vitiosus*, које је практично развргнут тек у 2011. када су СРС и ДСС отворено прешли на евроскептичке позиције³.

Ипак, значај евроскептичког становишта на мајским изборима 2012. је био доста ограничен, а неулазак СРС и Двери у скупштину (СРС је освојио 4,6 посто гласова, а Двери 4,3 посто) додатно је ослабио позицију евроскептика у Србији. Више је разлога овом неуспеху. Иако је бар две петине бирача имало негативни став према ЕУ, три евроскептичке патије нису успеле да мобилишу више од 16 посто гласова на изборима (ДСС је узео 7,0 посто гласова). Многи од евроскептичких бирача су били тек сразмерно недавно дошли на евроскептичко становиште, те оно није имало довољно времена да се утврди (у смислу емоционалне дубине и идеационе централности). Такође, у изборној кампањи све три странке – ДСС, СРС и Двери – нису успеле да представе евроскептичко становишта довољно привлачно и убедљиво.

Основна мана евроскептичке аргументације у Србији и њему одговарајућег политичког маркетинга, као што сам већ раније указао (Антонић, 2010) јесте одсуство јасне алтернативе ЕУ. Изношење алтернативе је важан чинилац аргументације и убеђивања, будући да се нека друштвена опција

3 СРС је, 4. августа 2011, затражила да се сместа „прекине процес кандидовања Србије за улазак у Европску унију“, 12. октобра 2011. је извела све своје посланике испред зграде Председништва Србије, на демонстрације против „кандидовања државе за чланство у Европској унији“, а 9. децембра 2011. посланици ове странке су, такође испред Председништва Србије, демонстративно спалили заставу ЕУ.

ДСС је, пошто је већина земаља ЕУ признала сецесију Косова (фебруар-мај 2008), прешла из табора пробриселских партија на евроеалистичку позицију. Када је пак, 23. августа 2011, немачка канцеларка Ангела Меркер рекла да Србија не може да рачуна на добијање статуса кандидата све дотле док не „укине паралелне структуре на северу Косова“ (Изјава, 2011), то је ДСС протумачио као отворени захтев ЕУ да Србија пристане на сецесију Косова. Председник ДСС, Војислав Коштуница, јавно оптужује ЕУ да „злоупотребљава поверење Србије“ и да „на Србију не гледа као на партнера, већ као на државу којој треба отети део територије“ (Коштуница, 2011). Коначно, 4. децембра 2011, Коштуница је одржао говор који су аналитичари протумачили као „прву јавну, јасну и недвосмислену програмску декларацију да се ДСС више не залаже за било какву врсту званично-интегративног процеса према Европској унији“ (Павић, 2011). „Наш циљ, дакле, више не треба да буде чланство Србије у ЕУ“, рекао је тада Коштуница, јер се „питање учлањења Србије у ЕУ скида са дневног реда“, па сада „морамо пронаћи нови пут за Србију“.

може озбиљно критиковати и одбацити тек ако јој се противстави реална алтернатива. Како тачно изгледа алтернатива ЕУ, колико кошта и колико је политички изводљива? – то су питања на која мора да одговори свака евроскептичка странка у Србији која жели да озбиљније артикулише анти-бриселску идеју и привуче потенцијалне гласаче.

Проблем са српским евроскептичким странкама био је тај да оне на изборима 2012. то нису успеле да ураде. Радикали и „дверјани“ су били оштро против ЕУ⁴. Али ни једни ни други нису понудили ништа више од општих фраза о томе да ЕУ мора да има алтернативу⁵. Добро развијен (на скоро 300 страна) алтернативни економски програм имала је једино Демократска странка Србије („Програм равоја Србије од 2012-2017. године“, овде се наводи као: ДСС, 2012). У Програму се тврдило да је због примене Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ (ССП) Србија годишње губила између 90 и 120 милиона евра (ДСС, 2012: 138), те се тражило његово одбацивање. Међутим, ни овде није било озбиљнијег разматрања алтернатива. Реалистички је стајало „да је тешко очекивати да се у релативно кратком временском периоду Србија пробије на нека нова тржишта (Бразил, Кина)“, као и да је „за освајање великих тржишта, као што је тржиште Русије од 200 милиона људи, неопходно обезбедити квалитет, квантитет и континуитет робе“ (ДСС, 2012: 147). Али, колико би тачно коштало одбацивање ССП-а и окретање ка другим тржиштима, односно колика би била корист од зау-

4 „Земље ЕУ не могу да нам буду пријатељи, јер су учествовале у бомбардовању наше земље, основале Хашки трибунал да се не би видело ко је растурио СФРЈ, а онда су 22 државе из ЕУ признале терористичко ‘Косово’“, говорили су Радикали (СРС, 2012). Дверјани су пак тврдили: „не смемо себи дозволити да будемо последњи следбеници пропале идеологије евроунијатства(...). Насупрот еврофанатизму и утопизму, ако ЕУ уопште опстане - ми ћемо остати евроуздржани“ (Двери, 2012).

5 Радикали су говорили: „прво морамо да прекинемо процес придруживања Србије ЕУ, а друго – да вратимо царине за робу из ЕУ, јер буџет сваке године само на њима изгуби 300 милиона евра“ (СРС, 2012). Али, шта после те две мере? – они нису саопштили. Дверјани су пак захтевали „чвршћу политичку и привредну сарадњу са земљама убрзаног развоја, на првом месту чланицама БРИКС-а (Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужна Африка)“, додајући да је „у овом погледу Русија наш први и најважнији стратешки партнер“ (Двери, 2012). Али, колико би коштала та преоријентација, шта би тачно донела, а шта однела, то дверјани нису ни покушали да израчунају.

стављања евроинтеграцијских процеса, то се ни у овом веома развијеном документу није разматрало⁶.

Дакле, иако су се у страначкој понуди за изборе 2012. у Србији први пут појавила и јасна евроскептичка становишта, она су ипак остала исувише неразвијена и недовоно уверљива да би могла озбиљније уобличити антибриселска осећања дела јавности и за себе привући значајнији број гласова. Сама тема „за и против ЕУ“ није се наметнула током изборне кампање као важна за опредељење бирача. Две најјаче и у кампањи најзаступљеније странке, Демократска странка (ДС) и Српска напредна странка (СНС), узимале су компатибилност државних и економских интереса Београда и Брисела као нешто неупитно и саморазумљиво. Посебно је ДС инсистирао на томе да се, након добијања статуса кандидата (1. марта 2012), Србији отварају лепе економске и развојне перспективе. Са друге стране, евроскептичке странке, попут ДСС, Двери, па и СРС, нису инсистирале на свом евроскептицизму, односно на потпунијем објашњавању суштинског конфликта интереса Србије и ЕУ. Тако су се избори 2012. ипак показали као пропуштена прилика за уверљивију афирмацију евроскептичког становишта.

„Дебриселизација“ српских бирача

Без обзира на слабу присутност евроскептичке аргументације у главним медијима, као и на дугу транзицију појединих странака ка евроскептицизму, а затим и на њихову недовољну спретност у изборном наступу 2012, у Србији је, у раздобљу 2007-2013, забележен снажан пораст евроскептицизма.

6 Уз то, сама идеја „политичке и војне неутралности“ коју је у програмској књизи *Зашто Србија а не Европска унија*, штампаној уочи избора, изнео лидер ДСС Војислав Коштуница, а која је затим постала лајтмотив целе изборне кампање ДСС-а, није била довољно јасна и привлачна за шири круг људи. Та идеја је веома подсећала на „политику несврставања“, која је имала смисао у једној сасвим другој констелацији међународних односа, као и у другојачијем положају наше земље, а која 2012. ипак није изгледала довољно реалистична. Такође, ни у овој књизи се, на местима где се тематизује проблем будућег односа Србије и ЕУ (Коштуница, 2012: 15-20; 111-114), није износила конкретна замисао како би тачно изгледала „политичка и војна неутралност“ у контексту односа Србије са ЕУ и САД, на једној, и Русије и Кине, на другој страни.

Ако погледамо серију теренских истраживања јавног мњења НСПМ 2007-2013. (Вукадиновић и сар., 2013)⁷, видећемо да се у том раздобљу евроскептицизам готово удвостручио (са 21 на 39 посто), једнако као и неодлучност (са 7 на 15 посто), док је пак евроентузијазам забележио пад са 72 на 46 посто. И у другим земљама, међу кандидатима за ЕУ или члановима Уније, забележен је пораст евроскептицизма (Тодоровић, 2010). У земљама ЕУ петнаесторке, на једног евроскептика је, 1990, долазило десет еврофила, а 2004. свега три (Марковић, 2005: 57). Данас је у земљама ЕУ практично изједначен удео грађана који имају позитиван и негативан став према Унији (позитиван 30 посто, негативан 29 посто, неутралан 39 посто; Eurobarometer 2012: 15). Као што показују подаци из *Табеле 1*, и у Србији је пораст евроскептицизма био доста брз, и довео до тога да се, и поред свих наведених слабости заговорника евроскептицизма, за 5,5 година удео скептика према учлањењу у Унију удвостручи.

Табела 1
Кретање евроентузијазма и евроскептицизма
у Србији 2007-2013. (у %)

Да ли сте за улазак Србије у ЕУ?	Да	Не	Нема став	Укупно
октобар 2007.	72	21	7	100
фебруар 2008.	67	23	10	100
јун 2008.	73	19	8	100
октобар 2009.	67	22	11	100
април 2010.	70	16	14	100
јул 2010.	66	24	10	100
јун 2011.	61	30	9	100
август 2011.	55	30	15	100
децембар 2011.	46	38	16	100
април 2012.	52	32	16	100
децембар 2012.	50	30	20	100
април 2013.	46	39	15	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

7 Сва истраживања су рађена на репрезентативном узорку од 1.200 испитаника, на територији Србије, без Косова.

Уочена тенденција пада 2007-2013. може се објаснити деловањем три чиниоца: 1. признањем сецесије Косова од стране већине земаља ЕУ (2008); 2. непрестаним присиљавањем Србије да као услов даљег прикључења ЕУ фактички призна косовску сецесију; 3. економском кризом у ЕУ (2009-).

Повремено обнављање евроентузијазма такође се може објаснити политичком конјунктуром. Скок на 73 одсто, забележен у јуну 2008, учинак је доброг изборног резултата листе „За европску Србију – Борис Тадић“ (ДС, Г17, СПО, ЛСВ, СДП) и њихове кампање у којој је доминирала Тадићева идеја да „не можемо да убеђујемо европске државе да не признају Косово ако смо изван ЕУ”, те да је, наводно, потписивањем ССП Србија „себи отворила простор да врши сталан притисак на европске државе које су признале независност Косова (да се предомисле? – С. А), али и да пружи ефикасну подршку оним чланицама које то нису учиниле“ (Тањуг, 2008).

Такође, и узлет евроентузијазма забележен у априлу 2010. лако се може објаснити учинком укидања виза, односно првим последицама стављања Србије на Шенгенску листу, у децембру 2009. Исто, опоравак евроентузијазма, забележен у априлу 2012, последица је доброг утиска које је прихватање кандидатуре Србије, у Бриселу, 1. марта 2012, оставило на грађане.

У основи, међутим, релативна већина грађана доживљавала ЕУ као *непријатељску силу*. Иако је за улазак у ЕУ 46 посто грађана, чак 41 посто сматра да је ЕУ непријатељска формација (пријатељска 34 посто, не зна 25 посто; Табела 2). Дакле, више је оних који су за улазак у ЕУ (46 посто), него оних који мисле да је ЕУ пријатељска према Србији (34 посто). То значи да је чак и део оних који нису сигурни да ли је ЕУ пријатељ Србији или не, ипак за улазак у Унију.

Табела 2
 ЕУ као непријатељска сила (у %) (април 2013)

Коју од следећих држава / заједница сматрате претежно пријатељском, а коју претежно непријатељском?	пријатељска	непријатељска	не знам / немам став	Укупно
Русија	88	3	9	100
Кина	83	4	13	100
Црна Гора	61	24	15	100
Македонија	75	11	14	100
Турска	40	31	29	100
ЕУ	34	41	25	100
Немачка	25	54	21	100
Велика Британија	22	50	28	100
САД	15	65	20	100
Хрватска	13	73	14	100
Албанија	7	80	13	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Такође, у јавном мњењу Србије већински је став да, уколико је услов за улазак у ЕУ престанак подршке Србима на Северу Косова, тај услов би требало одбити (68 одсто, а 16 посто да би га требало прихватити; Табела 3). Не треба заборавити да Брисел широко користи „политику условљавања“ како би од кандидата за чланство добио што више уступака (Тодоровић, 2011), те да је још 23. августа 2011. немачка канцеларка Ангела Меркер изјавила да Србија не може да рачуна на добијање статуса кандидата све дотле док не „укине паралелне структуре на северу Косова“ (Изјава, 2011). Преговори вођени у Бриселу, почетком 2012, између Београда и Приштине, а уз посредништво ЕУ, изричито су ишли у том правцу, уз одсуство готово сваке критичности главних београдских медија према таквом захтеву Берлина и Брисела. Ипак, као што показује Табела 3, и даље велики део јавног мњења Србије одбија захтев Брисела да се Србија повуче са

последњег дела Косова над којим још има неку контролу, што би значило препуштање Севера Косова Приштини.

Табела 3
ЕУ и Север Косова (у %)
(април 2013)

Уколико би услов за улазак у ЕУ било прихватање независности Косова и престанак подршке Србима на северу, да ли мислите да би тај услов требало прихватити?	
Да	16
Не	68
не знам / немам став	16
Укупно	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Када је пак реч о могућим стратешким алтернативама ЕУ, већинско је расположење грађана Србије (69 посто) за успостављање далеко тешњих односа са Русијом (Табела 4, прво питање). Стављени пред неодумицу коме дати предност – ЕУ или Русији (Табела 4, друго питање) – највећи део испитаника (44 посто) одговара „подједнако“, али одмах затим следи одговор „Русији“ (37 посто), док за ЕУ оптира уверљива мањина (12 посто). Ако имамо у виду чињеницу да је евроентузијазам доминантни дискурс готово целе наше политичке и медијске елите, онда овај налаз ипак показује снажне капацитете српског бирачког тела да прихвати могућу стратешку преоријентацију државне политике.

Табела 4
Руска алтернатива (у %)
(април 2013)

Да ли подржавате савез Србије са Русијом?	
Да	69
Не	16
немам став / без одговора	15
Укупно	100

Да ли сте за то да Србија развија:	
најближе могуће односе са Русијом, па тек онда са ЕУ	37
најближе могуће односе са ЕУ, па тек онда са Русијом	12
подједнако добре односе и са ЕУ и са Русијом	44
не знам/ немам став	7
Укупно	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Кочничари „дебриселизације“

Иако је у Србији несумњиво на делу „дебриселизација“ бирачког тела, она је ипак ограничена деловањем неколико чинилаца. Најпре, приметан је раскорак између руководства појединих странака и њихових бирача када је реч о односу према ЕУ. Бирачко тело је често мање наклоњено евроинтеграцијама, него руководство. Ако погледамо укрштање страначког опредељења (за парламентарне партије) и одговора на питање „Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ?“ (Табела 5, гледати колоне под IV/13), видећемо да се странке према гласачима могу поделити у три групе. У прву спадају странке у којима огромну већину чине евроентузијастички (УРС 83 посто, ДС 82 посто и ЛДП 81 посто) и чија руководства заговарају евроинтеграцијску политику. У другу групу спадају странке у којој већину чине евроскептици (ДСС 79 посто) и чија руководства су евроскептичка. У трећу пак групу спадају странке где је однос евроентузијастичких и евроскептичких гласача изједначен (у СНС 42:45 посто, у СПС 42:37 посто), али њихова руководства ипак воде евроентузијастичку политику.

Табела 5

Присталице парламентарних странака и однос према ЕУ (у %) децембар 2011. (XII/11) и април 2013. (IV/13)

Странка	Да ли подржавате улазак Србије у ЕУ?						они/их
	ДА		НЕ		немам став		
	XII/11	IV/13	XII/11	IV/13	XII/11	IV/13	
ДС (Б. Тадић/Д. Ђилас)	83	82	9	14	8	4	100
СНС (Т. Николић/ А. Вучић)	27	42	56	45	17	13	100
ДСС (В. Коштуница)	26	10	60	79	14	11	100
СПС (И. Дачић)	52	42	35	37	13	21	100
ЛДП (Ч. Јовановић)	91	81	6	5	3	14	100
Г17+/УРС (М. Динкић)	70	85	13	5	17	10	100
Неизјашњени	42	46	38	32	20	22	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

У том погледу је посебно карактеристична динамика односа руводства и гласача СНС, баш када је у питању став према ЕУ. И бирачи и главни политичари из СНС долазе из корпуса старе Српске радикалне странке. И док су прваци СНС, након расцепа, у јавним наступима одлучно прихватили оријентацију ка Бриселу, дотле су њихови симпатизери, по идеолошкој инерцији, наставили да буду сумњичави према ЕУ. Тај део бирачког тела се, заправо, нашао у својеврсној транзицији из национално-суверенистичког у евроунионистички табор (Павловић и Антонић, 2008: 152-3). Ако погледамо какав је некада био став присталица СНС према ЕУ (Табела 5, гледати колоне под XII/11) видећемо да је још у децембру 2011. однос противника и присталица учлањења

у ЕУ међу напредњачким гласачима био је 56 посто против, 27 посто за (17 посто неодлучни). То је давало сразмеру међу напредњацима од 2:1 у корист евоскептика.

Међутим, доласком на власт СНС учестале су изјаве њихових челника у коме је улазак Србије у ЕУ представљан као једина могућа политичка опција. Тако је председник СНС, Александар Вучић, 29. новембра 2012, у скупштини рекао: „Ако неко мисли да можемо лако без Европе, ја ћу вам рећи да немам никакву догму, ја вам кажем *ми не можемо да преживимо. Нећемо имати од чега да исплатимо пензије*» (РТС, 2012; курзив С. А). А пар дана доцније је у америчком конгресу изјавио: „Улазак у ЕУ је наш главни циљ и то је *једини пут* којим можемо да побољшамо стандард наших грађана (...) Не можемо да пренебрегнемо чињеницу да је наш највећи партнер, инвеститор и донатор баш ЕУ. Без партнерства са њима, њихове помоћи и инвестиција *нема нам будућности*” (Мишић, 2012; курзив С. А).

Имајући у виду да је, у међувремену, удео гласача СНС скочио, а ДС пао, за отприлике десетак индексних поена, повећање удела евроентузијаста међу гласачима СНС (са 27 на 42 подсто) можда би се могло објаснити приливом у СНС новопридошлих симпатизера који су некада оптирала за ДС. Међутим, ова хипотеза се мора се одбацити. Наведено истраживање, наиме, показује да су разочарани гласачи ДС огромном већином (њих 5/6) отишли у изборне апстиненте или неодлучне⁸. Оно што се може закључити јесте да се, барем када је реч о ЕУ, део СНС гласача „преумио“ и почео да подржава улазак Србије у ЕУ. А заслуга за то се може приписати пре свега утицају реторике страначког руководства СНС, првенствено непоколебљиве евроентузијастичке реторике новог лидера напредњака и свакако најпопуларнијег српског политичара, Александра Вучића.

Ипак, то преумљење дела напредњачких гласача није превише дубоко и трајно. Из *Табеле 6* се види да готово

8 Тако се и може објаснити да је у категорији „неизјашњени“ (која обухвата изборне апстиненте и страначки неопредељене) дошло до повећања удела евроентузијазма, уз смањење удела евоскептицизма (види *Табелу 5*). Заправо је актуелни пораст могућих гласова за СНС, који бележе сва истраживања, више последица одласка ДС гласача у апстиненте (због чега је скочио удео СНС бирача међу опредељенима), него неке веће промене страначког опредељења српских бирача.

половина оних из СНС који су за улазак у ЕУ није у стању да оцени да ли је ЕУ пријатељска или непријатељска према Србији. Дакле, знатан део бирача СНС је у контрадикторној позицији: сматрају да Србија треба да се утопи у бриселску супер-државу, а да уопште нису сигурни да ли нам је та над-национална структура пријатељ или непријатељ.

Табела 6
Оцена ЕУ страначких присташа (у %) (април 2013)

странка	Да ли ЕУ сматрате претежно пријатељском или претежно непријатељском?			Укупно
	пријатељска	непријатељска	не знам/немам став	
ДС (Д. Ђилас)	60	24	16	100
СНС (А. Вучић)	24	48	28	100
СРС (В. Шешељ)	10	75	15	100
ДСС (В. Коштуница)	10	73	17	100
СПС-ПУПС-ЈС (И. Дачић)	28	36	36	100
ЛДП (Ч. Јовановић)	91	0	9	100
УРС (М. Динкић)	85	10	5	100
Неизјашњени	33	40	27	100

Извор: Вукадиновић и сар., 2013.

Све у свему, несумњиво је дошло до извесне транзиције дела бирачког тела које нагиње ка СНС из евроскептицизма у евроентузијазам. Јер, ако је однос евроскептика и евроентузијаста код бирача СРС, у јуну 2008, био 4:1, пошто је направљен расцеп и створена СНС (октобар 2008), тај однос се код оних гласача који су прешли у СНС почео смањивати, па је до децембра 2011. он пао на 2:1, а видимо како се у априлу 2013. он фактички изједначио, тј. свео на 1:1.

Тим лаганим (премда и даље плитким) преумљењем дела гласача доминантне политичке странке у Србији знатно је успорен процес дебриселизације нашег бирачког тела. Уопште, тај процес би био далеко бржи да не постоји големи раскорак између евроентузијазма код наше друштвене елите и оног код наших грађана. Док је у нашој друштвеној елити – политичкој, економској, медијској и културној – омер евроскептика и евроентузијаста најмање 5:1 (ово је моја процена;

засада не располажемо одговарајућим истраживањима), доле је тај омер у грађанству, као што показује наведено истраживање, око 3:2.

Механизам амортизовања процеса дебриселизације Срба, којим се служи наша, углавном компрадорска елита (видети: Антонић, 2012: 45-73), најбоље се може разумети преко *Табеле 7*. Пробриселски бирачи – ако узмемо у обзир само опредељене – чине благу већину у бирачком телу: однос евроентузијаста и евроскептика ту је 54:46. Међутим, када политичка елита формулише станачке програме и када се гласови бирачког тела „улију“ у странке, долази до правог „трансупстанцирања“. Посматрамо ли сада те гласове по програмским опредељењима њихових странака, однос 54:46 се претвара у 84:16 у корист евроентузијаста. Коначно, када и изборни ценз, те расподела мандата одраде свој део посла (па СРС и Двери остану ван скупштине), сразмера 54:46 у парламенту постаје 93:7.

Табела 7

„Тансупстанцирање“ евроскептика у евроентузијасте

	<i>Однос бирача према ЕУ⁹</i>	<i>Удео у гласовима¹⁰ странака про¹¹ и контра¹² ЕУ</i>	<i>Удео у мандатима странака про и контра ЕУ</i>
Евроентузијаста	54	84	93
Евроскептици	46	16	7

Ова сразмера у последњем кораку се пресликава и у медијима. Под изговором да странке добијају медијски простор за изношење ставова у складу са својом парламентарном снагом, заступљеност евроскептичких гледишта (рецимо, ДСС) у нашим великим гласилима ретко прелази 5-7 посто. Тако је круг затворен. Евроскептицизма је у медијима готово десет пута мање него у бирачком телу, а то радикално успорава „рашчаравање“ грађана Србије од бриселских наратива.

9 Постотак у овој колони се односи на испитанике који су, у истраживању НСПМ у априлу 2013, дали одговор на питање *Да ли сте за улазак Србије у ЕУ?* (без неизјашњених и неодлучних).

10 На изборима у мају 2012.

11 ДС, СНС, СПС, УРС, ЛДП, странке мањина.

12 ДСС, СРС и Двери.

*

* *

У Србији је уочљив тренд опадања евроентузијазма, односно пораста евроскептицизма. Међутим, тај тренд се не види по саставу скупштине, чијих 93 посто места тренутно заузимају евроентузијастичке странке. Највеће заслуге за овај раскорак припада пре свега владајућим странкама, СНС и СПС, чија руководства воде чврсту пробриселску политику, иако су њихови гласачи изразито амбивалентни. То је и главна кочница брже „дебриселизације“ српских бирача. Хоће ли се поменути тренд и у будућности наставити, и којом брзином, зависиће од политичке конјунктуре, а првенствено од исхода садашњих преговора Београда и Брисела (одн. Приштине) о решавању косовског питања.

Slobodan Antonic

*ABOUT «DE-BRUSSELSIZATION»
OF SERBIAN VOTERS:
EUROSCEPTICISM IN THE PUBLIC OPINION*

Summary

In the first part of the paper author presents the main euro-skeptical arguments that can be found in public opinion in Serbia, and describes the transition of certain Serbian parties towards Euroscepticism. In the second part of the paper author describes the 2007-2013 trend of decrease Euroenthusiasm (from 72% to 46%), and increased of Euroscepticism (from 21% to 39%, as well as indecisiveness, from 7% to 15%). However, this trend is not mapped in the composition of the parliament, where 93% of seats occupied by Euroenthusiastic parties. This paradox is discussed in the third part of the paper, where it is shown that most responsibility for this discrepancy belongs to the ruling party, the SNS and SPS, whose leadership carried firm pro-EU policy, even though their highly ambivalent voters. Will this trend to continue in the future would depend on the political conjuncture, and especially of the outcome of the current negotiations between Belgrade and Brussels (or Prishtina) concerning of the Kosovo issue.

Keywords: regional integration, democracy, sovereignty, elites, public opinion.

Литература

- Антонић, Слободан (2012а): „Евроскептицизам као чинилац изборног опредељења“, у: *Зашто гласам како гласам ако уопште гласам*, ур. Зоран Стојиљковић, стр. 107-114. Београд: Friedrich Ebert Stiftung www.fes.rs/pubs/2012/pdf/23.Zasto_glasam,kako_glasam,ako_uopste_glasam.pdf
- (2012б): *Лоша бесконачност: прилози социологији српског друштва*. Београд: Службени гласник и Досије.
- (2010): „ЕУ скептицизам у Србији“, зборник: Гордана Живковић (ур), *Србија у предворју Европске уније: искушења и могуће исходиште*, стр. 13-42. Београд: Институт за европске студије.
- (2008а): „Поуке ирског `Не!`“, *Политика*, 19. јун 2008, стр. 13, www.politika.co.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/POUKE-IRSKOG-NE.sr.html.
- (2008б): „Три скривене истине“, *Политика*, 17. април 2008, стр. 13, www.politika.co.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/TRI-SKRIVENE-ISTINE.sr.html.
- Вукадиновић, Ђорђе (2011): „Најскупља реч“, *Политика*, 12. април 2011. www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/Najskuplja-rec.sr.html.
- (2009): „Пометња у чоколадном царству“, *Политика*, 3. март 2009, www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/POMETNJA-U-CHOKOLADNOM-CARSTVU.sr.html.
- (2008): „Европа или смрт“, *Политика*, 1. април 2008, www.politika.rs/pogledi/DJordje-Vukadinovic/EVROPA-ILI-SMRT.sr.html.
- Вукадиновић, Ђорђе и сарадници (2013): *Истраживање јавног мњења Србије*, Публикум – Нова српска политичка мисао, радни подаци, 2007-2013.
- Вукићевић, Ненад (2010а): „Мит о (анти)корупцији у ЕУ“, сајт *Српски националисти*, 17. новембар 2010, www.srpskinacionalisti.com/2010/11/mit-o-antikorupciji/.

- (2010б): „Народна воља и ЕУ“, сајт *Српски националисти*, 21. јануар 2010, <http://www.srpskinacionalisti.com/2010/01/narodna-volja-eu/>.
- (2009): „Зашто смо против Европске уније?“, сајт *Српски националисти*, 29. децембар 2009, <http://www.srpskinacionalisti.com/2009/12/zasto-protiv-eu/>.
- Двери (2012): *Спољна политика Двери: званичан програмски документ Двери о спољној политици*, сајт Двери, www.dverisrpske.com/sr-CS/nasa-politika/izborni-program/spoljna-politika-dveri.php.
- ДСС (2012): „Програм развоја Србије од 2012-2017. године“, *Демократска странка Србије*, http://www.ekonomskisavetdss.com/wp-content/uploads/2012/03/program_razvoja_srbije_2012-2017.pdf
- Eurobarometer (2012): Standard Eurobarometer 78, Autumn 2012, http://www.ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_first_en.pdf
- Ефтимовски, Стефан (2012): *Теорија и политичке праксе евроскептицизма у Европској унији и Србији*, мастер рад, ментор Слободан Антонић. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Јовановић, Мирослав (2007): „Бар 1918 препрека на путу Србије ка чланству у ЕУ“, сајт НСПМ, 12. новембар 2007, http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2007_jovanovic_mirl.htm
- Ивановић, Мирослав (2008): „Борба за Европу“, *Национални интерес*, год. 4, бр. 1, стр. 109-124, www.nacionalniinteres.rs/ni-2008-broj-01-03.pdf.
- Изјава (2011): „Изјаве Савезне канцеларке Ангеле Меркел за штампу, 23.08.2011. године у Београду“, сајт амбасаде Немачке у Приштини, www.pristina.diplo.de/Vertretung/pristina/sr/00/Merkel-in-Serbien-2011.html.
- Кнежевић, Милош (2008): *Евроскептицизам: III евроскептичких фрагмената*, Београд: Заслон.
- Кореску, Petr and Cas Mudde (2002): „The Two Sides of Euroscepticism“, in *European Union Politics*, Vol. 3, No. 3, pp. 297-326.
- Коштуница, Војислав (2012): *Зашто Србија а не Европска унија*. Београд: Фонд Слободан Јовановић.

- (2011): „Рedefинисање односа Србије и ЕУ“, сајт Демократске странке Србије, 20. септембар 2011. <http://dss.rs/redefinisiranje-odnosa-srbija-i-eu/>.
- Lubbers, Marcel and Peer Scheepers (2005): „Political versus Instrumental Euro-scepticism: Mapping Scepticism in European Countries and Regions“, *European Union Politics* Vol. 6, No. 2, pp. 223-242, http://www.peer.ccsd.cnrs.fr/docs/00/57/17/10/PDF/PEER_stage2_10.1177%252F1465116505051984.pdf
- Љепојевић, Синиша (2009): „Демократски дефицит Европске уније“, *Политика*, 22. јуни 2009, <http://www.politika.rs/pogledi/Sinisa-Ljepejevic/DEMOKRATSKI-DEFICIT-EU.sr.html>.
- Марковић, Слободан Г. (2005): „Евроскептцизам након великог проширења Европске уније“, зборник *Европа и Западни Балкан после великог проширења*, ур. Слободан Г. Марковић, стр. 53-66. Београд; Институт за европске студије.
- Мијатовић, Бошко (2009): „Европа или Косово“, *Политика*, 30. децембар 2009, <http://www.politika.rs/pogledi/Bosko-Mijatovic/EVROPA-ILI-KOSOVO.sr.html>.
- Милошевић, Зоран (2011): „Србија, придруживање Европској Унији и источна политика (неких) нових чланица Европске Уније“, *Политичка ревија*, год. (XXIII) X, бр. 2, стр. 159-182.
- Мировић, Дејан (2008): Београд: *Аргументи против Европске уније*, „Српски сабор Двери“, <http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/books/argumenti-protiv-eu.pdf>.
- Мишић, Милан (2012): „Вучић у Вашингтону: ЕУ је једини избор Србије“, *Политика*, 7. децембар, www.politika.rs/rubrike/Politika/Vucic-u-Vasingtonu-EU-je-jedini-izbor-Srbije.sr.html
- Павић, Александар (2011): „Нови отклон од Брисела на српској политичкој сцени“, *Фонд стратешке културе*, 6. децембар 2011, <http://srb.fondsk.ru/news/2011/12/06/novi-otklon-od-brisela-na-srpskoi-politichkoi-sceni.html>.
- Павловић, Бранко (2011): „Распад или фашизација ЕУ“, сајт НСПМ, 4. децембар, www.nspm.rs/savremeni-svet/raspad-ili-fasizacija-eu.html

- Павловић, Душан и Слободан Антонић (2008): “Одговор критичарима”, у *Консолидација демократских установа у Србији - Годину дана после*, Приредио: Душан Павловић, стр. 135-182. Београд: Службени гласник.
- Ракић, Миле (2010): „Србија у условима глобализације и европеизације“, *Политичка ревија*, год. (XXII) IX, бр. 4, стр. 283-300,
- РТС (2012): „Србија има право на гнев“, РТС, 29. новембар, www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/Политика/1220616/Србија+има+право+на+гнев.html.
- Самарџић, Слободан (2011): „Прича о подели Косова је примитивни мамац“, интервју дат недељнику *Печат*, 23. септембар, доступно на: www.dss.rs/prica-o-podeli-kosova-je-primitivni-mamac/.
- Sorensen, Catharina (2005): „Types of Eurocepticism“, *EPERN Working Paper* No. 19, http://www.eu-consent.net/library/Award_Winner2.pdf.
- СРС (2012): „Шестог маја се одлучује хоће ли Србија уопште опстати као држава“, званичан сајт Српске радикалне странке, www.srpskaradikalnastranka.org.rs/srbija/2770
- Taggart, Paul and Szczerbiak, Aleks (2008): *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Танјуг (2008): „Тадих: Изолацијом се не може бранити Косово“, Танјуг, 1. мај, www.ds.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=5106:-----&catid=16&Itemid=431
- Тодоровић, Јелена (2011): „Србија и политика условљавања Европске уније“, *Политичка ревија*, год. (XXI-II) X, бр. 2, стр. 183-200.
- Тодоровић, Јелена (2010): „Евроскептицизам у земљама Европске уније“, *Српска политичка мисао*, год. 17. vol. 29, бр. 3, стр. 231-250.
- Flood, Christopher (2002): „The Challenge of Euroscepticism“, in Jackie Gower, *The European Union Handbook 2nd Edition*, pp. 73-84. London: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Ћирјаковић, Зоран (2008): „Време за трећи пут“, *НИН*, бр. 2977, 18. јануар 2008, доступно и на: http://stari-sajt.nspm.rs/prenosimo2006/2008_cirj_1.htm.

Resume

In the first part of the paper author presents the main euro-skeptical arguments that can be found in public opinion in Serbia, and describes the transition of certain Serbian parties towards Euroscepticism. In the second part of the paper author describes the 2007-2013 trend of decrease Euroenthusiasm (from 72% to 46%), and increased of Euroscepticism (from 21% to 39%, as well as indecisiveness, from 7% to 15%). However, this trend is not mapped in the composition of the parliament, where 93% of seats occupied by Euroenthusiastic parties. This paradox is discussed in the third part of the paper, where it is shown that most responsibility for this discrepancy belongs to the ruling party, the SNS and SPS, whose leadership carried firm pro-EU policy, even though their highly ambivalent voters. Will this trend to continue in the future would depend on the political conjuncture, and especially of the outcome of the current negotiations between Belgrade and Brussels (or Prishtina) concerning of the Kosovo issue.

The fundamental weakness of a eurosceptic position in Serbia is certainly the lack of closer consideration of the following issue – what is an alternative to Serbia's accession to the EU? Taking an alternative into consideration is, namely, an important factor in eurosceptic argumentation, since one social option can only be seriously criticised after it has been confronted with a real alternative. Serbia, as a state and society, has to think what it will do if things go wrong, or in other words, what "exit strategy" will it implement. Although most of the Serbian political elite for now sincerely wants to join the EU, for the time being it is not considering what to do if its aim fails. Such attitude is always frivolous and far from the European ideals – because every serious country has an exit strategy and strategic alternative.

However, it is important that, in the confrontation of eurosceptics and euroenthusiasts in Serbia, there be as many arguments as possible, and as little propaganda and manipulation. The role of the "public intellectuals" is to remember all arguments, pros and cons, to pass them through the filter of rationality, and present them to the public in a systematic manner.

Овај рад је примљен 3. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.